

Iskra Iveljić, *Anatomija jedne velikaške porodice: Rauchovi*, FF Press, Zagreb, 2014., ilustr., 312 str.

Nakon monografije o *Očevima i sinovima* koja je pridonijela znatno boljem poznavanju povijesti privredne elite u Zagrebu kao motoru zamašnjaku građanskog društva na kraju 19. stoljeća iz pera Iskre Iveljić, profesorice na Sveučilištu u Zagrebu, stigla je nova knjiga, koja nas naizgled vraća u konzervativni protusvijet čija je jedina zadaća bila zadržati prodor egalitarnih vrijednosti i zadržati svoje pozicije. Kako god pristupali toj temi, povijest porodice Rauchovih je velika priča o dijelu hrvatskog plemstva kakva do sada nije bila napisana i koja će po momu sudu biti poželjan obrazac za sljedeća istraživanja o sličnim temama posvećeni-ma pripadnicima »plave krvi«.

Opće je mišljenje da je plemstvo beznačajni ostatak iščezle povijesti koji može zaslužiti jedino marginalni prostor istraživačkog prostora. I tu su bile dugo podudarne različite teorije, od onih marksističkih do liberalnih za koje nakon prevratničke 1789. plemstvo više nije značajna silnica, nego samo smetnja u provedbi demokratizacije društva i zato ju je bilo najbolje pratiti kao povijest propadanja. Da je još informatička revolucija nastupila znatno ranije sigurno bi plemići bili glavna meta hejtera. No, svako razumijevanje starijih povijesnih epoha nužno nas upućuje na taj društveni sloj, koji s dokidanjem feudalnih regula, uspostavom drugačijih agrarnih odnosa i industrijskom konjunkturozom zadobiva novu ulogu, a da, u stvari, istodobno ne gubi mnogo na svom udjelu u političkom životu.

Bilo bi pogrešno reći da se o plemstvu koje se suočavalo s nepovoljnim promjenama za njegov privilegirani položaj nije pisa-

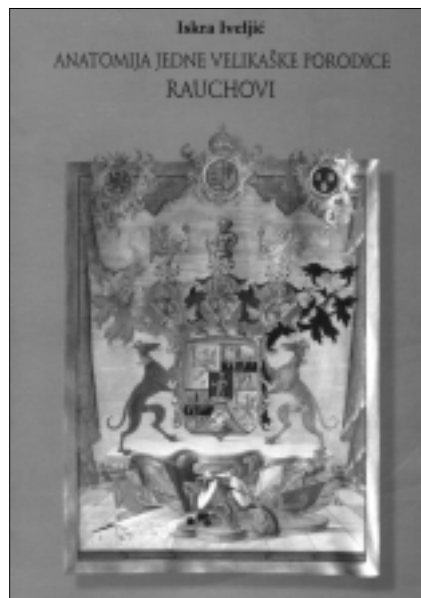
lo. To pokazuje i popis literature na kraju ove knjige, pri čemu odmah upada u oči da uz vrlo vrijedna propitivanja udjela plemstva u elitama, niza leksikonskih natuknica u etabliranom *Hrvatskom biografskom leksikonu* o brojnim velikaškim obiteljima, temeljitih analiza utjecajnih pojedinaca među njima, detaljnih genealogija i niza povijesno-umjetničkih studija o plemićkim prostorima stanovanja skoro da i nema monografski obrađenih plemićkih obitelji. Također, ne treba smetnuti s uma da su prije nekoliko godina u izdanju Državnog arhiva u Zagrebu objavljeni *Memoari Pavla Raucha* ili kako su autentično napisani pod naslovom *Politička razmatranja i doživljaji bivšeg bana Pavla baruna Raucha iz godine 1928*. Meni se čini da razlog za nepokrivenošću te teme ne leži toliko u njejoj anakronosti ili nekom drugom razlogu, nego u činjenici da istraživanje povijesti plemstva i aristokracije zahtijeva iznimno mnogo stručnih vještina i dugotrajni rad, a to danas baš i nije neka privlačna karta, osobito na hrvatskoj historiografskoj sceni koja potiče ekspresnu produkciju i estradnu privlačnost.

U ovoj se knjizi obitelj Rauch kontinuirano prati u posve različitim vremenskim i državnopravnim okolnostima od njihova dolaska u hrvatske krajeve od 30-ih godina 17. stoljeća do suvremenosti. Pogotovo je ključan habsburški okvir, a dodao bih i podloga hrvatsko-ugarske nagodbe koja je diktirala razvoj života banske Hrvatske tijekom završnih pola stoljeća pod crno-žutim orlom. Jedan razlog takvog naglašavanja leži u činjenici što su Rauchovi, poput drugih plemićkih obitelji, lojalno služili vladajućoj dinastiji i zauzvrat stekli mnoge beneficije. Realno govoreći, poslije 1918. njihova je politička karijera okončana, budući da su morali platiti danak svojoj unionističkoj pripadnosti koja je u novim uvjetima postala

bespredmetnom. Tu bih spomenuo autoričinu tvrdnju: »Izvjesta revalorizacija cjelokupnog habsburškog nasljeđa, a ne samo pojedinih segmenata promatranih kroz nacionalnu optiku, potrebna je.« Ta tvrdnja neizravno samo potvrđuje da oni koji su do raspada Monarhije imali geslo *Pro rege et patria* nisu više mogli biti važniji faktor u vremenu kad je prevladavala lozinka »Za kralja i otačbinu«. Otišao bih korak dalje i iznio tvrdnju da je ponašanje znatnog dijela plemstva bilo očekivano jer su upravo promjene nakon Prvoga svjetskog rata pokazale da ono, u načelu, upravo zbog svoje utkanosti u propalost Monarhiji nije moglo biti na strani dobitnika i svega onoga što je išlo uz paradigmu novog doba. Tek su pojedinci prilagođavanjem pobjedničkoj kruni i dvoru uspjeli zadržati kakav-takav značajniji utjecaj, poput bana Mihalovicha koji je pristupanjem Narodnoj radikalnoj stranci mogao imati barem nekakvu političku ulogu u tadašnjem sustavu.

Postoji jedan opis biografskog žanra po kojem je biografija indiskrecija. Životopis bez indiskrecije je bezvrijedan. Ali budući da se pišu biografije svih uglednih ljudi, oni moraju otpjeti tu nedostojanstvenu sudbinu. Kako pak autorica piše da su Rauchovi otpočeta, od polovice 16. stoljeća, pokazivali »prodornost«, osjećaj za »politički uspon, spretnu ženidbenu politiku, ali i tvrdoglavost, surevnjivost, sklonost sukobima i parničanju«, mislim da ova knjiga zadovoljava i navedeni kriterij o zadovoljavanju radoznalosti jer će se na njenim stranicama pronaći niz podataka koji rasvijetljavaju pojedine članove obitelji: od prvih doseljenika u Hrvatsku do onih koji su pod misterioznim okolnostima stradali kod Samoe.

U ovoj su knjizi osobito vidljive pripadnice ženske loze, koje autorica najviše promatra kroz primjenu matrimonijalne strate-

gije. Čini se da upravo na njihovim primjerima doživljavamo prilagodbu novome dobu, održavanje visokih kulturnih potreba u skladu sa zahtjevima vremena, ali i ustrajno nastojanje da se zadrže pravila plemićkog ponašanja. Dakako, primjeri iskustva pojedinih pripadnica su različiti, no u knjizi se iznosi zaključak da su velikašice imale »širi kulturni obzor negoli građanke«, što dovoljno govori o vitalnosti plemstva i na početku 20. stoljeća. A u toj rodnoj strani priče pojavljuje se i Marija Jurić Zagorka čiji je otac bio činovnik na jednome obiteljskom dobru.

Kako god uzmemo, u središtu pozornosti su opravdano banovi i saborski zastupnici Levin i sin mu Pavao za koje se unatoč pretežito nepovoljnim ocjenama o njihovim dosezima ne može reći da su bili bezbojni i nevažni likovi. Ništa nije bilo jednostavno jer su obojica stajali nasuprot omiljenijeg pola političkog spektra i to ih je na neki način unaprijed osudilo na poraze. Tomu su svakako pridonijele i tendencije

politike »čvrste ruke« u unutarnjoj politici, odnosno prema borbenoj oporbi. Njihova prilagodba Budimpešti i nezamjeranje Beču nisu mogli biti popularni u tadašnjim okolnostima iskustva s mađarizacijom ili apsolutizmom, ali je razumljiva s obnovom ustavnosti i ispunjenjem svakodnevnih potreba hrvatskog stanovništva. Štoviše, u oba su slučaja banovanja bila kratka, pokazavši da ni takav oblik vladavine nije bio dugoročno održiv zbog prirode dualističkog režima. Njihovi primjeri ocrtavaju ih kao nadarene, ambiciozne, praktične i aktivne političare, zatočnike unionističke ideje održavanja povijesnog saveza s Mađarima koji bi unatoč odstupanju državnih atributa trebao hrvatskoj strani očuvati dovoljno autonomije za njen gospodarski i kulturni razvoj. Za banskog namjesnika Levina Nagodbom je uređen hrvatski državnopravni položaj, a Trojednoj Kraljevini zajamčen je status »naroda političkog«, što je zatim za pola stoljeća obilježilo tijek hrvatskog gibanja. I koliko god su protivnici žigosali Rauchovu tvrdokornost i neke druge privatne osobine, ostaje činjenica da su glavni protagonisti javne politike ostali vezani uz nagodbeni sustav. S druge strane, čak je i primjer »lonjske afe-re«, zbog koje je »otac« nagodbe morao odstupiti, pomalo benignan u odnosu na nadolazeće korupcijske slučajeve. Odnos prema Pavlu Rauchu također je dugo vremena bio izrazito nepovoljan. Zato nije na odmet spomenuti da je i Josip Horvat još u svome Dnevniku iz Drugoga svjetskog rata iskreno zapisao za njega: »Bio je politički ljepši čovjek nego što smo ga prikazivali.« Time je ugledni novinar lista koji je sustavno vodio kampanju protiv Pavla Raucha sasvim dovoljno rekao.

U uvodnoj studiji naglašeno je da nacionalni aspekt nije ključan za određivanje mjesta plemića u društvu. Nalet nacionaliz-

ma i demokracije mogao je samo ugroziti njihov dominantan položaj i uz to potkopati jedan od stupova nosača Habsburške Monarhije. Stoga je lojalnost prema Kruni bila neupitna, a vladar je zauzvrat uvijek mogao računati na visoko plemstvo u ključnim sferama državnog mehanizma. Opet, ni oni nisu bili imuni od svog viđenja domoljublja pa nas tako i pisma u prilogima ove knjige upućuju na zaključak da su i pripadnici obitelji Rauch prijanjali uz hrvatsku misao kad je bila riječ o definiranju odnosa između domovine i drugih dijelova Monarhije, ali i između hrvatstva i nekih drugih nacionalnih ideja.

Između imetka i politike mogao bi biti alternativni naziv za dio knjige posvećen Rauchovima i gospodarstvu. On donosi potvrdu gledišta o ulozi nobiliteta u modernizacijskom procesu i to ne samo na području poljoprivrede koja je bila organski povezana s njihovim veleposjedima Martijanec, Lužnica, Golubovec, Slavetić i niza zagorskih posjeda, nego i na širem polju. Vrlo poučno i za današnje okolnosti djeluju podaci o primjeni najnovijih tehničkih pomagala u poljoprivredi, angažiranje inozemnih stručnjaka za poboljšavanje sortnih vina, uređivanje Stubičkih toplica i drugih poduhvata. U tom sklopu pokazali su se plodnima i potezi koje su pripadnici obitelji kao banovi povlačili u korist poticanja javnih investicija, pri čemu se osobito isticao primjer Pavla Raucha i njegovo obnavljanje zagrebačke opere, podupiranje izgradnje Nacionalne i sveučilišne knjižnice, Gradskog muzeja i arhiva, kao i davanje poslova domaćim umjetnicima.

Zaključno bih istaknuo da ono što čini knjigu vrlo privlačnom je okretan i privlačan stil pisanja, uloženi trud u prikupljanje niza nepoznatih dokumenata i širina interpretacije. Uvjeran sam da ova knjiga Iskrene

Iveljić nudi pouzdan ključ za tumačenje položaja plemstva i da će kao takva biti nezabilazno štivo. Knjiga o Rauchovima ima svoj potencijal i u činjenici da se ona može uklopiti u mapiranje europskog plemstva, njihovom načinu života, snažnom značaju u pripadajućim monarhijama, načinu upravljanja veleposjedima i povezanošću s drugim plemićkim obiteljima.

• *Stjepan Matković*

**Međunarodni znanstveni skup
Ivo Tartaglia i njegovo doba,
Split, 23.—24. rujna 2013.**

U Splitu je održan dvodnevni znanstveni skup pod naslovom »Ivo Tartaglia i njegovo doba« u organizaciji Književnog kruga i Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Splitu. Rad skupa odvijao se u sklopu tradicionalne priredbe Knjige Mediterana, a nazočio mu je, uz 26 izlagača, solidan broj slušatelja što pokazuje koliko je zanimanje bilo za temu o jednom od najistaknutijih Splitsana u razdoblju između dvaju svjetskih ratova koji je, prema izloženome, po mnogočemu bio predugo zanemaren u očima povjesničara i lokalnih stvaratelja memorije o gradu.

Nakon pozdravnih govora u kojima je istaknuta suradnja između različitih splitskih institucija prigodom organizacije skupa prvo je predavanje održao Goran Borčić vezano uz virtualnu izložbu o Splitu u doba načelnštva Ive Tartaglie. Na osnovi fonda fotografija Muzeja grada Splita načinjen je 25-minutni film kojim su prikazana glavna obilježja mjesta i njegovih stanovnika. Uslijedilo je izlaganje Norke Machiedo-Mladinić, koja je iznijela osobna sjećanja na svoga djeda. Kao autorica monografije o Tartaglii ukazala je na širinu djela bez kojeg se ne može rasvijetliti razdoblje međuraća. Posebno su zanimljivi bili podaci o privatnom dijelu života i poznanstvima, do sada nepoznati u historiografiji. Josip Vrandečić iznio je usporedbu između »austrijskog« i »jugoslavenskog« Splita. Nizom navoda iz zapisa splitskih suvremenika i inozemnih gostiju — primjerice onih Hermanna Bahra i Rebecce West — dojmljivo je predočio prelazak grada iz provincijalnog statusa u glavnu istočnojadransku luku, koji unatoč početnom oduševljenju zbog korjenitih promjena prati postupna spoznaja o stvar-